

ย้อนทำความเข้าใจ
เรื่องความหลากหลายทางชีวภาพ
ในชุมชน
ผ่านเรื่องเล่าท้องถิ่น

- กิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาในประเทศไทยและลาว -

เอกสารสรุปการดำเนินโครงการ
โดยองค์การแม่โขงวอทช์ (Mekong Watch)
กรกฎาคม 2561

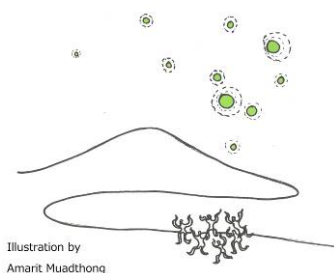
บทนำ: ความเป็นมาของโครงการ

องค์การ Mekong Watch เป็นองค์กรไม่แสวงหากำไรของประเทศญี่ปุ่น ที่มีวิสัยทัศน์การทำงานด้านชุมชนและสิ่งแวดล้อมด้วยความหวังอยากเห็นภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงเป็นภูมิภาคที่ “ผู้คนใช้ชีวิตอย่างมีความสุขกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ และดำรงวิถีชีวิตบนฐานความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติสิ่งแวดล้อมโดยไม่ตกเป็นเหยื่อการพัฒนาที่ส่งผลกระทบหรือทำลายล้าง” [1]

อย่างไรก็ตามสถานการณ์ในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงในปัจจุบันนั้นมีสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทรุดโทรมลงอย่างรวดเร็ว ในแม่น้ำโขงสายหลักและลำน้ำสาขาต่าง ๆ ของแม่น้ำโขงกำลังมีการก่อสร้างเขื่อนผลิตไฟฟ้าพลังน้ำจำนวนมาก พื้นที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อเศรษฐกิจเข้ามาแทนที่พื้นที่ป่า ขณะที่ที่ดินจำนวนมากกำลังเปลี่ยนแปลงเป็นเขตอุตสาหกรรม เศรษฐกิจซึ่งมีการการกลบใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ แนวการพัฒนาที่ทำลายล้างเช่นนี้ได้มีผลทำให้ผู้คนในภูมิภาคที่ดำรงชีพพึ่งพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติต้องประสบความยากลำบากที่จะมีชีวิตอย่างยั่งยืน

องค์การ Mekong Watch ได้ทำงานเพื่อท้าทายทิศทางการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสองด้าน ด้านแรก คือการวิเคราะห์กิจกรรมการพัฒนาที่สร้างผลกระทบต่อชุมชนและระบบนิเวศเพื่อถกเถียงและชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาดังกล่าวไม่ได้ดำเนินการตามมาตรฐานการคุ้มครองประชาชนและสิ่งแวดล้อม (safeguard standards) จากประสบการณ์การพัฒนาในภูมิภาคและนานาชาติ พร้อมกับเสนอให้มีการทบทวนและปรับทิศทางการพัฒนาโครงการต่างๆ เพื่อให้มั่นใจว่าโครงการเหล่านั้นจะไม่ส่งผลกระทบทำร้ายผู้คนและธรรมชาติในลุ่มแม่น้ำโขง นอกจากนี้ Mekong Watch ยังทำงานเพื่อผลักดันให้เกิดการปรับปรุงมาตรการและกระบวนการปกป้องประชาชนและสิ่งแวดล้อมที่อ่อนแอและล้าสมัยไปแล้ว

ด้านที่สอง องค์การ Mekong Watch พยายามทำงานเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับรากฐานวิถีชีวิตของผู้คนที่มาจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของแม่น้ำโขง เพราะหากไม่เข้าใจบริบทเหล่านี้ก็ยากที่จะตระหนักว่าโครงการพัฒนาใด ๆ ที่เกิดขึ้นในภูมิภาคนี้อาจจะส่งผลกระทบหรือมีประโยชน์ต่อผู้คนอย่างไรบ้าง ที่สำคัญที่สุดชีวิตผู้คนในภูมิภาคนี้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมไม่เพียงในแง่เศรษฐกิจเท่านั้นหากแต่เชื่อมโยงกับการดำรงชีวิตของผู้คนที่น้อยอย่างลึกซึ้งกว่านั้น ผู้คนที่ใช้ชีวิตอยู่กับแม่น้ำโขงด้วยความรู้สึกสุขสบาย มั่นคง และภาคภูมิใจในวิถีชีวิตตัวเอง เหล่านี้ล้วนเป็นผลมาจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมผ่านกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม จิตวิญญาณ และกิจกรรมในด้านอื่นๆ มาเป็นเวลานาน ความเชื่อมโยงระหว่างชีวิตและสิ่งแวดล้อมเหล่านี้บ่อยนักที่จะมองเห็นจึงมักจะละเลยหรือประเมินคุณค่าของมันต่ำเกินไปจริง ทั้งที่ความสัมพันธ์แบบนี้นั้นมีความอ่อนไหวต่อกับจากโครงการพัฒนาต่าง ๆ และไม่สามารถทดแทนหรือชดเชยได้

โครงการเรื่องเล่าของผู้คน 'People's Stories Project' เพื่อการศึกษา
สิ่งแวดล้อมนี้เริ่มต้นขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2557 โดยเราได้ลงพื้นที่ชุมชนในประเทศกัมพูชา ลาว และ
ไทย เพื่อขอให้คนในชุมชนเล่าประสบการณ์ของพวกเขาที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมในลุ่มแม่น้ำ
โขง ซึ่งพบว่าเรื่องราวต่างที่พวกเขาเล่านั้นเป็นสิ่งที่พาเราไปทำความเข้าใจถึงการดำรงชีวิต
ของคนในชุมชนท้องถิ่นนั้นมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างไร บาง
เรื่องเล่าพวกเขาได้อธิบายว่าชุมชนของสร้างบ้านแปงเมืองขึ้นมาได้อย่างไร ณ ถิ่นสถานนี้
รวมถึงได้เล่าถึงที่มาของชื่อบ้านนามเมืองว่าตั้งขึ้นมาได้อย่างไร ในบางเรื่องเล่า พืช สัตว์ หรือ
แม้แต่แร่ธาตุ มีพฤติกรรมเหมือนมนุษย์และสื่อสารกับมนุษย์ได้ในระดับที่เท่าเทียมกัน ขณะที่ใน
บางเรื่องเล่าคนท้องถิ่นพยายามใช้เครื่องมือส่งต่อภูมิปัญญาการใช้ชีวิตอย่างเป็นหนึ่ง
เดียวกับธรรมชาติในลุ่มแม่น้ำโขงไปยังลูกหลานของพวกเขา

ตั้งแต่ปลาย พ.ศ. 2559 เราใช้เรื่องเล่าของผู้คนในท้องถิ่นเพื่อจัดการศึกษาด้าน
สิ่งแวดล้อมให้กับเด็กๆ ในชนบทของประเทศลาวและไทย โดยได้มีการจัดฝึกอบรมปฏิบัติการ
การประยุกต์ใช้เรื่องเล่าท้องถิ่นเพื่องานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนและชุมชน เพื่อนำพาให้
เด็กๆ เยาวชน และผู้ใหญ่ ในชุมชนได้ร่วมกันเก็บบันทึกเรื่องเล่าจากผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน
เรียนรู้จากเรื่องเหล่านั้น และแปลงเรื่องที่ฟังมาเป็นสื่อการเรียนรู้ที่สามารถแบ่งปันให้คนอื่น
อ่านได้ จากนั้นเราได้จัดพิมพ์เรื่องเล่าท้องถิ่นพร้อมคำอธิบายประกอบว่าจะนำเรื่องเล่าเหล่านี้
ไปใช้ประโยชน์เป็นวัตถุดิบชั้นดีในการจัดการเรียนรู้ในชุมชนได้อย่างไรบ้างในรูปแบบ
หนังสือและสื่อวีดีโอ เป็นต้น

เอกสารสรุปโครงการเรื่องเล่าของผู้คนชิ้นนี้ เป็นการนำเสนอภาพรวมของโครงการ
และผลของการดำเนินโครงการโดยย่อ รวมถึงรายงานสรุปการจัดกิจกรรมในประเทศไทย
และลาวเพื่อให้เห็นรูปแบบการจัดการการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อนำเรื่องเล่าในชุมชนมา
ใช้ในการจัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมอย่างไร นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างเรื่องเล่าจากแต่ละ
ประเทศและบทวิเคราะห์เรื่องเล่าเหล่านั้น โดยที่บทวิเคราะห์ที่นำเสนอนี้เป็นเพียงตัวอย่าง
แนวทางในการตีความหรือทำความเข้าใจเรื่องเล่าที่ยกมาซึ่งไม่ถือว่าเป็นมุมมองที่ตายตัวหรือ
'ถูกต้อง' เพียงหนึ่งเดียว เพราะเราเชื่อว่าคุณค่าของเรื่องเล่าท้องถิ่นที่คนท้องถิ่นเป็นผู้เล่า คือ
เรื่องเล่าที่สามารถกระตุ้นการใช้ความคิดและจินตนาการของผู้ฟังหรือผู้อ่านโดยการเปิดกว้าง
ต่อการให้ความหมาย หรือตีความ ในมุมมองที่หลากหลาย เช่นเดียวกับสิ่งแวดล้อมและสังคม
และความหลากหลายในการให้ความหมายเรื่องเล่านี้เองคือสิ่งที่จะทำให้เรื่องเล่าท้องถิ่น
ได้รับการสืบทอดและดำรงอยู่ต่อไปได้อย่างยั่งยืน

ตัวอย่างที่ 1:

เรื่องเล่าของผู้คนท้องถิ่นจากประเทศไทย

ชื่อเรื่อง: พญาข้าวกล้า (ผู้เล่าเล่าเป็นภาษาลาวอีสาน)

ผู้เล่า: นายวันนา ทองน้อย บ้านท่าแมด อ่างทอง จัหวัดยโสธร

ในการป้อนข้าวเด็กทารก เหล่าแม่ๆ ชาวอีสานจะเคี้ยวบดข้าวเหนียวที่นึ่งสุกแล้วให้ละเอียดก่อนที่จะนำไปห่อใบตองแล้วนำไปหมกย่าง ไปจนสุกหอม แล้วเอามือจับมาป้อนใส่ปากเด็กน้อย ข้าวจึงเป็นอาหารค่าแรกในชีวิตที่ชาวอีสานได้กิน เด็กทุกคนโตมาด้วยการกินข้าว นอกจากนี้เรื่องของคนกินข้าวยังมีอยู่ในนิทานเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า เช่น เล่ากันว่าอาหารมื้อสุดท้ายก่อนการตรัสรู้ พระพุทธเจ้าเสวยน้ำนมข้าวที่หุงกับนมซึ่งในภายหลังเรียกว่า "ข้าวมธุปายาส"

นิทานสำคัญเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับข้าวที่ผู้เล่าได้ยินมาตั้งแต่เด็กคือเรื่องพญาข้าว เรื่องมีอยู่ว่า ในอดีตนั้นโลกของเรามีข้าวหลากหลายสายพันธุ์ ทั้งสีขาว สีแดง สีเหลือง สีม่วง สีทับทิม และสีดำ เป็นต้น ข้าวพันธุ์ต่างๆ เหล่านี้เติบโตในระบบนิเวศที่ต่างกันมีลักษณะการเจริญเติบโตที่แตกต่างกัน และในภาคอีสานนั้นคนอีสานมีข้าวชนิดหนึ่งซึ่งเป็นข้าวที่มีใบและเปลือกเป็นสีดำ เมล็ดก็สีดำ เรียกว่า "ข้าวกล้า"

อยู่มาวันหนึ่งบรรดาข้าวน้อยใหญ่เริ่มเบื่อหน่ายมนุษย์ เพราะมนุษย์ไม่บำรุงรักษาบูชาข้าวให้ดี มีแต่ทุบตีทำร้าย นอกจากนี้ยังแก่งแย่งเห็นแก่ตัวไม่รู้จักเอื้อเฟื้อแบ่งปัน มวลข้าวทั้งหลายจึงชักชวนกันจะหนีไปจากโลกมนุษย์ แล้วพากันไปชวน "ข้าวกล้า" ซึ่งในตอนนั้นคนไม่นิยมกิน แต่ก็มีการปลูกไว้ในแปลงนาจนกลายเป็นวิถีปฏิบัติ เป็นประเพณีของชาวนาที่จะต้องปลูกข้าวกล้าติดแปลงนาไว้ เมื่อห่มุข้าวน้อยใหญ่พากันมาชวนข้าวกล้าให้หนีไปจากมนุษย์ ข้าวกล้าปฏิเสธและบอกว่า

"ข้า่น้อยเป็นคนฮู้ฮ้ายดำดำ บ่งามคือเขาอยากอายุ บ่ไปนำพิ่นดอก ดีหรือร้ายกะข่อยอยู่กับหม่มมนุษย์ให้เขาได้อยู่กิน ได้พาข้า่น้อยไปเสียดบุญ ขอให้ได้เกิดได้ใหญ่อยู่ในโลกมนุษย์"

(ข้าเป็นคนที่ต่ำต้อยตัวดำ น่าอายุที่ไม่งามเหมือนข้าวอื่น ข้าไม่ไปกับพวกท่านดอก จะดีหรือร้ายข้าก็ข่อยอยู่กับมนุษย์ให้พวกเขาได้กินได้ใช้ประโยชน์ ได้นำข้าไปทำบุญ ขอให้ข้าได้เกิดและเติบโตในโลกมนุษย์)

ห่มุข้าวทั้งหลายพากันชื่นชมและเคารพในความเสียสละ และอ่อนน้อมถ่อมตนของข้าวกล้าแม้ว่า

มันจะไม่ได้รับความนิยมในหมู่มนุษย์ หมูข้าวทั้งหลายจึงพากันเปลี่ยนใจขออยู่กับข้าวเก่า พร้อมกับยกย่องเชิดชูให้ข้าวเก่าเป็น "พญาข้าว" นับแต่นั้นมา

ชาวนาในภาคอีสานนิยมปลูกข้าวเก่า นับแต่นั้นเพราะเชื่อว่าเป็น "พญาข้าว" ข้าวเก่าปลูกได้ทั้งบนพื้นที่สูงหรือ "นาโนน" และนาพื้นที่ลุ่มหรือ "นาล่ง" ครั้งใดที่ปลูกบนพื้น "นาโนน" หรือ "นาโคก" พญาข้าวเก่าก็จะแผ่เรียวยาว แตกกอขึ้นสูงสง่างาม มีสีม่วงเข้มหรือ "กำ" บรรดาข้าวอื่นที่ปลูกในพื้นที่ลุ่มก็จะพากันเร่งเติบโตเพื่อยึดครองความงดงามแปลกตาของใบ ข้าวเก่าที่มีสีส้มไม่เหมือนข้าวอื่นๆ หากปลูกในที่ลุ่ม หรือ "นาล่ง" "นาทุ่ง" หมูข้าวบนโคกก็จะพากันแอบเมียงมองข้าวเก่าให้ได้ชื่นใจ นอกจากนี้ความสง่างามแล้วข้าวเก่ายังช่วยดูแลปกป้องข้าวชนิดอื่นๆ เพราะข้าวเก่าที่มีลักษณะพิเศษ คือ ใบมีขนเยอะ แฉกต่างๆ ไม่ชอบ ถ้าปลูกไว้ใกล้ข้าวชนิดอื่นก็จะช่วยปกป้องโรคและแมลงให้ข้าวชนิดอื่นๆ ในนาด้วย เพราะเมื่อเมื่อแมลงบินลงไปยังต้นข้าว ขนแข็งแรงของข้าวเก่าก็จะตีตาและแทงตามลำตัวของแมลง ไม่มีใครบอกเหตุว่าทำไมข้าวเก่าจึงมีสี "กำ" รู้แต่ว่าเป็นข้าวที่สีแปลกกว่าเพื่อน และปลูกไว้ในนาแล้วจะพาให้ข้าวชนิดอื่นๆ เติบโตแข็งแรงสวยงาม

วิเคราะห์เรื่อง "พญาข้าว"

เรื่องเล่านี้บอกถึงความสัมพันธ์ของคนอีสานกับข้าว ผู้เล่าเน้นความสำคัญของข้าวด้วยการเริ่มเกริ่นว่าข้าวนั้นเป็นอาหารค่าแรกในชีวิตของชาวอีสานและยังกล่าวถึงบทบาทของข้าวในตำนานเกี่ยวกับการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เรื่องที่เล่าหลักคือนิทานพื้นบ้านซึ่งบอกที่มาของการที่คนอีสานถือว่าข้าวเก่า (ข้าวเหนียวดำ) เป็นพญาข้าว ในนิทานเรื่องนี้มนุษย์ละเอียดไม่สนใจดูแลเคารพข้าวซึ่งพวกเขาใช้ประโยชน์อยู่ทุกวัน สภาพการณ์เลวร้ายจนเป็นวิกฤตเมื่อบรรดาชาวไร่รู้สึกแปลกแยกกับมนุษย์และต้องการจะหนีไป แล่นิทานก็เชื่อมโยงว่าที่คนยังมีข้าวหลากหลายสายพันธุ์ให้ได้ใช้ประโยชน์จนทุกวันนี้ก็เพราะความเมตตาของข้าวเก่า

คติหลักของเรื่องนี้ น่าจะเป็นการเตือนให้คนรุ่นหลังไม่ละเลยประโยชน์ของผลผลิตทางการเกษตร และแฝงความสำคัญของข้าวเก่าไว้ในเรื่อง เป็นที่ทราบกันว่าชาวนาภาคอีสานของไทยนิยมปลูกข้าวเก่าไว้ที่มุมหนึ่งของทุ่งนาซึ่งปลูกข้าวขาว ชาวนาเรียนรู้จากประสบการณ์ว่าการปลูกข้าวเก่าจะช่วยลดความเสียหายที่เกิดจากแมลงแก่ข้าวที่ปลูกในบริเวณรอบๆ การส่งผ่านภูมิปัญญาดังกล่าวไปยังรุ่นลูกหลานอาจเป็นอีกบทบาทหนึ่งของนิทานพื้นบ้านเรื่องนี้

กิจกรรม "การใช้เรื่องเล่าของผู้คนกับกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษา" ในประเทศไทย

ในประเทศไทย เราได้เก็บรวบรวมเรื่องเล่าพื้นบ้านที่สัมพันธ์กับทรัพยากรท้องถิ่นจาก 8 จังหวัดใน 4 ลุ่มน้ำหลักของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดสกลนคร นครราชสีมา ขอนแก่น เลย ร้อยเอ็ด ยโสธร มหาสารคาม และ นครพนม ในบรรดาเรื่องเหล่านี้ เราคัดเลือกเรื่องเล่าเกี่ยวกับเกลือเพื่อจัดพิมพ์เป็นหนังสือชื่อ "นิทานธรณีเกลือ - เล่าความลับใต้ดินอีสาน" นอกจากนี้เราได้จัดการกิจกรรมฝึกประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อนำเรื่องเล่ามาประยุกต์ใช้ในกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาให้กับนักเรียนและคณะครูในโรงเรียนประถมศึกษาของจังหวัดต่างๆ ด้วย

กิจกรรมฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อนำเรื่องเล่ามาประยุกต์ใช้ในกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษา สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา (พฤษภาคม 2560): จัดที่โรงเรียนบ้านท่าสะอาด ตำบลท่าสะอาด อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ

ในกิจกรรมนี้ เราเริ่มต้นที่การปรึกษาหารือกับคุณครู และผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนเพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ร่วมกันและทำความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการฯ จากนั้นผู้จัดกระบวนการได้นำเด็กนักเรียนเล่นเกมสันทนาการเพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมจากต่างโรงเรียนเกิดความรู้สึกผ่อนคลายและสร้างความคุ้นเคยกัน แล้วจึงได้สอนทักษะการเก็บข้อมูล

เช่น ทักษะการฟัง การบันทึก การทำแผนที่ การวาดภาพ และการถาม หรือการสัมภาษณ์ที่เด็กๆ สามารถนำไปปฏิบัติในการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูล (เรื่องเล่า) ในชุมชนได้ด้วยตัวเอง

จากนั้นจึงเป็นขั้นตอนการนำนักเรียนไปหาคนเล่าเรื่องในชุมชน โดยแบ่งเด็กนักเรียนเป็นกลุ่ม มีคุณครูหรือคนในชุมชนเป็นที่เลี้ยงพาไป เพื่อให้เด็กได้พูดคุยสัมภาษณ์ผู้รู้ซึ่งเป็นผู้เฒ่าผู้

แก่ที่เล่าเรื่องสนุก และมีความรู้เกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านและวิถีชีวิตของชุมชนในอดีตจนถึงปัจจุบันเป็นอย่างดี

หลังจากนั้นเด็กจะได้ลงไปเก็บเรื่องเล่าในชุมชน ต่อมาเด็กๆ กลับไปรวมกันที่โรงเรียน

เพื่อเตรียมแผนที่ชุมชนของหมู่บ้านตัวเอง พุดคุยสรุปเรื่องราวและเนื้อหาของเรื่องเล่าที่ได้ฟังมา แล้วให้แต่ละกลุ่มนำเสนอสิ่งที่ได้ให้กลุ่มใหญ่ฟังและร่วมกันแลกเปลี่ยนความเห็น จากนั้นเด็กๆ ร่วมกันเลือกได้ตำนานแม่น้ำสงครามและเรื่องเล่าเกี่ยวกับเกลือ เพื่อทำเป็นหนังสือภาพนิทาน เป็นอันจบกระบวนการ

ประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อการเรียนรู้ด้าน สิ่งแวดล้อมสำหรับคุณครู (พฤษภาคม

2561): การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมสำหรับคุณครูโรงเรียนประถม จากจังหวัดบึงกาฬ สกลนคร และร้อยเอ็ด จัดขึ้นที่โรงเรียนบ้านท่าสะอาด อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ โดยกิจกรรมนี้มีเป้าหมายเพื่อเผยแพร่วิธีการและแนวทางในการจัดกระบวนการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมผ่านเรื่องเล่าท้องถิ่น และเพื่อเปิดรับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากคุณครูในวงกว้างขึ้น คณะครูที่เข้าร่วมการประชุมนี้ได้ทำกิจกรรมที่มีเนื้อหากระบวนการ เช่นเดียวกับการประชุมเชิงปฏิบัติการที่จัดให้กับเด็กนักเรียน ทั้งการลงชุมชนเพื่อสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน การสรุปเนื้อหาเรื่องเล่า และการนำเรื่องเล่ามาออกแบบจัดทำหนังสือภาพนิทาน

ผลที่ได้รับและปัญหาอุปสรรค

เด็กๆ ที่เข้าร่วมกิจกรรมได้รับความสนุกสนานและสร้างสรรค์พลังการเรียนรู้จากเกมส์สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ อย่างมากเพราะเป็นกิจกรรมที่สนุกสนาน และมีความภาคภูมิใจที่สามารถทำให้เรื่องเล่าในท้องถิ่นของตัวเองกลายเป็นหนังสือภาพและได้นำไปไว้ในห้องสมุดของโรงเรียน ทำให้เด็กมีความรู้สึกประสบความสำเร็จในการทำงาน ในอีกด้านหนึ่งเนื่องจาก

คณะครูผู้สอนในประเทศไทยถูกกระตุ้นให้โรงเรียนจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น หรือการจัดการศึกษาโดยการผนวกเนื้อหาเกี่ยวกับท้องถิ่นในการเรียนการสอนด้วย การมีต้นแบบรูปธรรมการจัดการศึกษาเพื่อสิ่งแวดล้อมในลักษณะนี้จึงเป็นตัวอย่างวิธีการ และกระบวนการที่ช่วยเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับชุมชน กิจกรรมเรื่องเล่าของผู้คนกับงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาจึงได้รับการตอบรับอย่างดีจากคณะครูที่เข้าร่วมกิจกรรม

ถึงแม้การประชุมเชิงปฏิบัติการการประยุกต์ใช้เรื่องเล่าท้องถิ่นกับงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาสำหรับคณะครูในเดือนพฤษภาคม 2561 จะจัดขึ้นเพียงสองวัน (สำหรับเด็กนักเรียนใช้เวลาสามวัน) ผู้เข้าร่วมมีการเสนอความคิดเห็นว่าจากเรื่องเล่าถึงลักษณะนิเวศวิทยาของพื้นที่

ชนิดพันธุ์ปลาที่หลากหลายจากเรื่องเล่า จึงควรมีการออกแบบกิจกรรมการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศป่าไม้ ความหลากหลายของชนิดพันธุ์ไม้ และกิจกรรมการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะแหล่งที่อยู่อาศัย (ระบบนิเวศย่อย) ของปลาในแม่น้ำสงคราม (แม่น้ำในท้องถิ่น) และยืนยันได้ว่ากระบวนการนี้สามารถนำไปใช้ได้กับสถานการณ์จัดการเรียนการสอนจริง นอกจากนี้ผู้สังเกตการณ์คนหนึ่งจากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นที่เข้าร่วมกิจกรรมด้วยแสดงความสนใจอย่างมากต่อกระบวนการที่เราจัด ขณะที่คุณครูท่านหนึ่งจากจังหวัดสกลนครผู้มีความสนใจอนุรักษ์ภาษาโทร* ซึ่งเป็นภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมืองในท้องถิ่นซึ่งเป็นภาษาที่กำลังอยู่ในภาวะวิกฤตเล่าถึงประสบการณ์ว่าการที่เด็กนักเรียนได้มีโอกาสทำกิจกรรมเก็บรวมเรื่องเล่าท้องถิ่นโดยการสัมภาษณ์คนในชุมชนทำให้สามารถกระตุ้นความสนใจของเด็กๆ ต่อวัฒนธรรมและภาษาที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

อย่างไรก็ตาม ในขณะที่การเรียนการสอนในโรงเรียนทั่วไปยังคงเน้นเนื้อหาตามตำราเรียน ผู้เข้าร่วมกิจกรรมบางคนให้ความเห็นว่าครูโดยเฉพาะในโรงเรียนขนาดเล็กมักจะยุ่งมากเพราะครูคนหนึ่งอาจต้องรับผิดชอบสอนหลายวิชา จึงอาจเป็นอุปสรรคต่อการจัดกิจกรรมในลักษณะนี้เนื่องจากต้องใช้เวลาในการเตรียมการพอสมควร ส่วนอาจารย์คณะศึกษาศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาสารคามซึ่งเข้าร่วมกิจกรรมในฐานะผู้ให้ความเห็นได้ประเมินว่ากิจกรรมนี้มีความสำคัญ เนื่องจากการศึกษาในอนาคตจะเปลี่ยนไปในแนวทางที่ให้เด็กเรียนรู้โดยการค้นหาด้วยตัวเองเพื่อมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม วิธีประเมินความสำเร็จของกิจกรรม (ในที่นี่ หมายถึงความสำเร็จว่าการใช้เรื่องเล่าท้องถิ่นมีผลอย่างไรในการเป็นสื่อสำหรับเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม) เป็นประเด็นที่เกินขอบเขตของโครงการนี้ ผู้ดำเนินโครงการเห็นว่าในอนาคตมีความจำเป็นต้องขยายขอบเขตการเผยแพร่ให้กว้างกว่าการจัดกิจกรรมในโรงเรียน (สำหรับนักเรียนและครู) ดังที่จำกัดภายใต้กรอบโครงการนี้ และไม่จำกัดเป้าหมายเพียงการกระตุ้นความตระหนักถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมท้องถิ่น แต่ควรคิดค้นออกแบบกิจกรรมที่สามารถนำไปสู่วิธีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างเป็นรูปธรรม

ตัวอย่างที่ 2:

เรื่องเล่าท้องถิ่นจากประเทศลาว

ณ เมืองโขง แขวงจำปาสัก ทางภาคใต้ของประเทศ สปป.ลาว แม่น้ำโขงแต่สาขาแบ่งเส้นสายเป็นหลายร้อยหลายพันสายเมื่อไหลผ่านเกาะแก่งจำนวนมาก บริเวณนั้นจึงได้ชื่อเรียกว่า "มหานทีสีพันดอน" โดยมีแก่งสำคัญอยู่บริเวณ "น้ำตกหลี่ผี" ซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงามและมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในหมู่นักท่องเที่ยวชาวไทยรวมอยู่ด้วย บริเวณหลี่ผีนั้นมีตำนานเรื่องหนึ่งเล่าขานต่อกันมาในท้องถิ่นถึงเรื่องของนกสีดากับปลาซ่า หรือ โลมาอิรวดี แห่งตาดสมพะมิตร (น้ำตกโสมพะมิตร)

ตามเรื่องเล่าที่เล่าโดยนายคำเฟื่อน แก้วแก่นจัน ชาวบ้านหางคอน เมืองเมืองโขง แขวงจำปาสัก สปป.ลาว เรื่องมีอยู่ว่า นานมาแล้วมีสามีภรรยาคนหนึ่งออกเสาะหาผืนดินอุดมสมบูรณ์เพื่อตั้งรกรากสร้างครอบครัว ฝ่ายสามีคือ "ท้าวซ่า" และภรรยาคือ "นางสีดา" ทั้งสองพากันต่อแพไม้ไผ่และออกเดินทางไปด้วยนำเอาไก่ เบ็ด เขียด กบ นกเขียน (นกกระเรียน) และนกยูงไปด้วยอย่างละตัว เมื่อล่องแพตามน้ำโขงลงมาเรื่อยๆ ก็เข้าใกล้ตาดสมพะมิตร น้ำตกที่ใหญ่ที่สุดในแก่งหลี่ผีซึ่งน้ำไหลเชี่ยวมาก ("ตาด" หมายถึงลาดหินเป็นชั้นๆ) ท้าวซ่ากับนางสีดาจึงถามความเห็นสัตว์แต่ละตัวว่าพวกเขาควรไปต่อหรือไม่ เจ้าไก่ร้องว่า "จอด! จอด! จอด!" ส่วนกบร้องว่า "ลิก! ลิก! ลิก!" จนท้ายที่สุดสองสามีภรรยาหันไปถามนกยูงซึ่งเป็นสัตว์ตัวใหญ่ที่สุดในบรรดาสัตว์ทั้งหลาย นกยูงร้องบอกให้ "ไปต่อ! ไปต่อ! ไปต่อ!"

ท้าวซ่าและนางสีดาเชื่อคำนกยูงเพราะมันเป็นสัตว์ตัวใหญ่สวยงาม จึงคัดท้ายบังคับแพให้ไปต่อ แต่เมื่อล่องผ่านตาดสมพะมิตร แพกลับคว่ำหายไปใต้น้ำตกนั้นทำให้ทั้งสองเสียชีวิตต่อมาท้าวซ่าได้ไปเกิดใหม่เป็น "ปลาซ่า" หรือโลมาอิรวดี ส่วนนางสีดานั้นเกิดใหม่เป็น "นกสีดา" จนถึงทุกวันนี้สัตว์ทั้งสองใช้ชีวิตอยู่ด้วยกันอย่างกลมเกลียวเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยกันทำมาหากินอยู่ในแม่น้ำโขง เมื่อใดที่ปลาซ่าจับปลาได้ ก็เห็นนกสีดาบินโฉบลงมากินปลาที่ปลาซ่าโยนขึ้นจากน้ำเพื่อแบ่งให้ สัตว์ทั้งสองมีถิ่นที่อยู่ในแม่น้ำโขง ว่ากันว่าปัจจุบันพวกมันอาศัยอยู่ทางต้นน้ำของตาดสมพะมิตร และไม่เคยกลับลงมาทางใต้บริเวณที่พวกมันเคยอาศัยมาตั้งอีกเลย

การวิเคราะห์เรื่องเล่า

นิเวศวิทยาของโลมาอิรวดีและนกสีดาซึ่งเป็นสัตว์ที่เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ทั้งสองชนิด ถูกบรรยายไว้อย่างชัดเจนในเรื่องเล่านี้ ผู้เล่ามาจากบ้านหางคอนซึ่งอยู่ท้ายดอนคอน เกาะที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในบริเวณ "มหานทีสีพันดอน" ซึ่งชาวบ้านมีวิถีเกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์ และหาปลา ปัจจุบันการรับจ้างออกเรือพานักท่องเที่ยวดูโลมาอิรวดีเป็นหนึ่งในแหล่งรายได้สำคัญของคนแถบนั้น

การสงวนและสืบทอดตำนานพื้นบ้านและธรรมชาติกับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นที่อยู่ในตำนาน อาจมีส่วนช่วยกระตุ้นกิจกรรมทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวในพื้นที่ แต่ในช่วงไม่กี่สิบปีที่ผ่านมาสภาพแวดล้อมรอบหมู่บ้านดอนคอนเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก โลมาอิรวตีที่ปรากฏในตำนานมีจำนวนลดน้อยลงมากจากการจับปลาด้วยเครื่องมือผิดประเภท การประมงผิดกฎหมาย และปัญหาอื่นๆ พร้อมกับนกสีดาที่หายากขึ้นเรื่อยๆ ขณะเดียวกันการดำรงอยู่ของปลาต่างๆ และโลมาอิรวตีในแม่น้ำโขงบริเวณนี้ก็กำลังถูกคุกคามด้วยโครงการพัฒนาทางต้นน้ำ คำสอนหนึ่งที่น่าจะแฝงไว้ในเรื่องนี้คือ การฟังเสียงของคน “ใหญ่ที่สุด” ในกลุ่มเพียงคนเดียว (ในเรื่องเปรียบกับนกยูง) อาจนำมาซึ่งประสบการณ์หรือจุดจบอันขมขื่น หากเชื่อมโยงคำสอนนี้เข้ากับการอนุรักษ์โลมาอิรวตีในแม่น้ำโขงและการดำรงวิถีชีวิตที่ยั่งยืนของคนท้องถิ่น จะเข้าใจถึงความจำเป็นที่ต้องสดับรับฟังเรื่องเล่าท้องถิ่นและเสียงของประชาชนคนเล็กคนน้อยที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ด้วย

กิจกรรมการใช้ “เรื่องเล่าพื้นบ้าน” ในประเทศลาว

ในประเทศลาวเราได้จัดกิจกรรมการใช้เรื่องเล่าพื้นบ้านเพื่อการศึกษาสิ่งแวดล้อมให้กับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา ถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และกลุ่มพลเมืองในภาคใต้ ภาคกลาง และภาคเหนือของลาว กิจกรรมประกอบด้วยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการประกอบกับการฉายภาพยนตร์แสดงการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในเรื่องเล่าพื้นบ้านที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

ประชุมเชิงปฏิบัติการด้านสิ่งแวดล้อมโดยใช้เรื่องเล่าสำหรับเด็กนักเรียน (มีนาคม 2560): จัดขึ้นสำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้นที่โรงเรียนสองแห่งในแขวงเวียงจันทน์ ภาคกลางของลาว และแขวงอุดมไซ ภาคเหนือของลาว กิจกรรมเริ่มต้นโดยการอ่านนิทานหรือเรื่องเล่าพื้นบ้านของชนเผ่าขมุเรื่อง “นกสูกับกวาง” [2] ให้เด็กนักเรียนฟัง หลังจากนั้นจึงถามคำถามเช่น “มีสัตว์อะไรบ้างที่ปรากฏในเรื่องนี้” “เด็กๆ เคยเห็นสัตว์พวกนี้ในหมู่บ้านตัวเองหรือไม่” “ถ้าสัตว์เหล่านี้ในหมู่บ้านของเขาลดจำนวนลง เด็กๆ คิดว่ามาจากสาเหตุอะไร” โดยการถามคำถามเป็นจุดเริ่มต้นบทสนทนาเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน จากนั้นให้เด็กนักเรียนแบ่งเป็นกลุ่มเพื่อออกไปสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านเพื่อเก็บข้อมูลเรื่องเล่าพื้นบ้านที่สืบทอดกันมาในชุมชน แล้วให้แต่ละกลุ่มกลับมาสรุปเรื่องที่ไปฟังมาและนำเสนอในรูปแบบตัวอักษร (คำบรรยาย) และวาดภาพประกอบ

ประชุมเชิงปฏิบัติการด้านสิ่งแวดล้อมสำหรับกลุ่มพลเมืองในเมืองเวียงจันทน์ (มีนาคม 2561): จัดขึ้นสำหรับสมาชิกของกลุ่มพลเมืองลาวจำนวนสิบคนที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา

และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยมีการอภิปรายถึงผลกระทบ ความสำคัญ และแง่มุมต่างๆ ของกิจกรรมที่สามารถใช้เรื่องเล่าท้องถิ่นเสริมในกระบวนการ แต่พบว่าความสนใจของผู้เข้าร่วมครั้งนี้ไม่จำกัดเฉพาะประเด็นสิ่งแวดล้อม ผู้เข้าร่วมมีความสนใจหลากหลาย เช่น ประเด็นเรื่องการสืบทอดภาษาถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ การบันทึกประเพณีที่สืบทอดกับมาแบบปากต่อปาก และการทำสื่อสำหรับการศึกษาเรื่องการพัฒนา เป็นต้น

ผลที่ได้รับและปัญหาอุปสรรค

สำหรับเด็กนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาและระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในประเทศลาวซึ่งไม่ค่อยมีโอกาสในระบบการศึกษาปกติที่จะเรียนรู้ด้วยวิธีการหาข้อมูลและนำเสนอด้วยตัวเองหรือได้ฟังเรื่องเล่าท้องถิ่น กิจกรรมนี้เปิดโอกาสให้พวกเขาได้คิดเกี่ยวกับปัญหาของการศึกษาท้องถิ่นและแลกเปลี่ยนมุมมอง ขณะเดียวกันก็เป็นโอกาสให้ได้รับฟังและเรียนรู้จากเรื่องเล่าที่ตกทอดกันมาในชุมชนตัวเองด้วยมุมมองใหม่ ในบริบทเช่นนี้ เด็กๆ พบว่าพวกเขาสามารถเชื่อมโยงตัวเองกับนิทานเรื่องนกกู้กับกวาง ซึ่งใช้เป็นเรื่องเล่าประกอบกิจกรรมได้ง่าย จึงถือเป็นการเลือกสื่อในการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพเพื่อจุดประกายให้เด็กๆ เริ่มต้นคิดเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม จากการจัดกิจกรรมเช่นนี้ในประเทศลาวพบความแตกต่างอย่างมากในความสามารถของผู้นำกระบวนการ (บุคลากรผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ เช่น คณะครู นักการศึกษา หรือ นักพัฒนา) โดยเฉพาะด้านการอ่านออกเสียงให้เด็กฟัง และการอำนวยความสะดวกกระบวนการเรียนรู้ การจัดอบรม เนื่องจากคุณครูและเจ้าหน้าที่ทั่วไปในศูนย์วัฒนธรรมสำหรับเด็กในประเทศลาวไม่ค่อยเคยกับกิจกรรมการเรียนรู้ลักษณะนี้ จึงรู้สึกยากที่จะจัดกระบวนการด้วยตัวเองแม้จะมีคู่มือประกอบก็ตาม นอกจากนี้ ข้อจำกัดทางเวลาทำให้ไม่สามารถจัดกิจกรรมช่วงที่ผู้เข้าร่วมสามารถเชื่อมโยงเรื่องเล่าท้องถิ่นที่ไปรับฟัง/สัมภาษณ์มา กับสภาพสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นที่เป็นอยู่ปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปมาจากอดีต ในอีกด้านหนึ่งผู้เข้าร่วมรับรู้ว่าเป็นแบบแผนหรือแนวทางการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการด้านสิ่งแวดล้อมในลักษณะที่ใช้เรื่องเล่าท้องถิ่นเป็นตัวนำการสนทนา ไม่จำกัดว่าต้องใช้กับเด็กเท่านั้น แต่แท้จริงแล้วเรื่องเล่าเหล่านั้นยังมีศักยภาพที่จะสามารถนำไปปรับใช้กับผู้ใหญ่ เช่น ใช้กับกิจกรรมขององค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนได้

ในการประชุมเชิงปฏิบัติการที่จัดให้กับกลุ่มพลเมือง/องค์กรพัฒนาเอกชน พบว่าลักษณะการทำงานของผู้เข้าร่วมจากบางองค์กรไม่ตรงกับเนื้อหาของการจัดอบรมเสียทีเดียว อย่างไรก็ตาม กลุ่มผู้เข้าร่วมเห็นประเด็นตรงกันว่า เรื่องเล่าท้องถิ่นจำนวนมากซึ่งไม่เคยถูกบันทึกไว้ อาจสูญหายไปโดยง่ายพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมและสังคมที่เป็นอยู่ และเห็นพ้องกันว่า การอนุรักษ์ฟื้นฟูเรื่องเล่าท้องถิ่นด้วยการบันทึกไว้เป็นข้อเขียนหรือวีดีโอเป็นส่วนหนึ่งของงานหลักในองค์กรตนเองที่มีความสำคัญ ขณะเดียวกัน เพื่อเชื่อมโยงกิจกรรมเรื่องเล่าของผู้คนกับการจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษานั้น สามารถเชื่อมโยงกับงานการพัฒนาทางด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการพัฒนาของท้องถิ่นได้ ก็ต่อเมื่อชุมชนที่เราเข้าไปดำเนินกิจกรรมเข้าใจวัตถุประสงค์และกระบวนการของกิจกรรมอย่างแท้จริง กล่าวคือ คนในชุมชนที่จะไปจัดกระบวนการเรียนรู้ ต้องตระหนักจริงๆ ว่ากิจกรรมนี้เป็น

ประโยชน์ต่อชุมชนและคุ้มค่ากับการใช้เวลาในการดำเนินกิจกรรมต่อเนื่อง ไม่ใช่เพียงเป็นกิจกรรมที่มีเพียงคนภายนอกเข้าไปจดบันทึกเรื่องราวจากชุมชนออกมาฝ่ายเดียว กรณีตัวอย่างต่างๆ ที่องค์กร Mekong Watch นำเสนอภายใต้โครงการนี้น่าจะช่วยส่งเสริมความเข้าใจว่าเรื่องเล่าพื้นบ้านต่างๆ ในประเทศ สปป.ลาว ซึ่งมักมองกันทั่ว ๆ ไปว่าเป็นเพียงความเชื่อทางไสยศาสตร์หรือความเชื่อมหาย แต่แท้ที่จริงแล้วเรื่องเล่าของผู้คนในท้องถิ่นนั้นมีศักยภาพในการนำไปใช้เป็นสื่อการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนได้

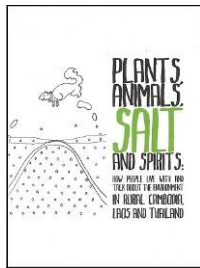
Footnote Texts:

[1] วิทยาลัยของแม่โขงวอทช์

<http://www.mekongwatch.org/english/about/index.html#SEC2>

[2] “พืช สัตว์ เกลือ และจิตวิญญาณ – ผู้คนในชนบทเขมร ลาว และไทย อยู่ร่วมกับและพูดถึงสิ่งแวดล้อมอย่างไร” หนังสือฉบับภาษาอังกฤษ “*PLANTS, ANIMALS, SALT and SPIRITS: How People Live with and Talk about the Environment in Rural Cambodia, Laos and Thailand*” หน้า 52-55.

Materials by Mekong Watch

Booklet (English) 132 pages, published in 2015

“PLANTS, ANIMALS, SALT and SPIRITS: How People Live with and Talk about the Environment in Rural Cambodia, Laos and Thailand”

- Containing seventeen stories collected in Cambodia, Laos, and Thailand. Full of photos and illustrations. Good for reading and learning about stories found in each community.

- http://www.mekongwatch.org/PDF/Booklet_PeopleStory.pdf

Handbook (Thai, Lao, Khmer) 36 pages, published in 2015

- Each handbook contains a Thai, a Lao, and a Cambodian story with accompanying questions to make students think about nature and environmental issues. Useful tool for teachers conducting environmental workshops targeting elementary school and junior high school students.

- Thai http://www.mekongwatch.org/PDF/PeopleStory_Thai.pdf

- Lao http://www.mekongwatch.org/PDF/PeopleStory_Lao.pdf

- Khmer http://www.mekongwatch.org/PDF/PeopleStory_Khmer.pdf

Booklet (Thai) 132 pages, published in 2017

“The Tale of the Salt - Secrets of the Earth in Northeast Thailand”

- Containing 19 stories collected in Thailand. Full of photos and illustrations. Good for reading and learning about stories found in each community.

- **On sale**

Handbook (Thai) 72 pages, published in 2018

“NATURE TALES – A Handbook of Environmental Education through People’s Stories”

- Rationalizing environmental education through people’s stories in the language of the SDGs (Sustainable Development Goals), the handbook gives step by step guidance on how teachers and young students can collect stories in local communities and turn them into classroom materials and activities.

- http://www.mekongwatch.org/PDF/Handbook_Thai_PeopleStory.pdf

Videos

Introduction to environmental education through People’s Stories (Thai)

- <https://youtu.be/EDZPwUpeipQ>

Storytelling of the story “The Owl and the Deer” (Lao)

- <https://youtu.be/XqFpvyFokbl>

A project brief by Mekong Watch: Recapturing the Biodiversity of Communities through ‘People’s Stories’ -Environmental Education Activities in Thailand and Laos-

JULY 2018

Printed with financial support from The Mitsui and Co. Environment Fund.

Published by Mekong Watch

3F Aoki Building 1-12-11 Taito, Taito-ku, Tokyo 110-0016 Japan

Tel: +81 3 3832 5034 Fax: +81 3 3832 5039

Website: <http://www.mekongwatch.org/index.html> E-mail: info@mekongwatch.org